

УДК: 351.82:338.439.02

СТАНДАРТИ ПРОФЕСІЙНИХ КВАЛІФІКАЦІЙ ТА ЇХ ЕФЕКТИВНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩІ

кандидат педагогічних наук, Русіна Н.Г.

ВП «Рівненський коледж» НУБіП України, Україна, Рівне

У статті на прикладі Республіки Польща розкрито аналіз змісту Польських Стандартів Професійних Кваліфікацій (PSKZ), умов їх впровадження в навчальний процес майбутніх землевпорядників Польщі впровадження стандартів професійних кваліфікацій до формування, критеріїв ефективності професійної підготовки фахівців галузі землевпорядкування; показано, що професійні стандарти є основою для складання освітніх програм навчання майбутніх фахівців; розкрито зміст освітньої програми підготовки майбутніх фахівців землевпорядкування; процес розробки освітніх програм навчання відповідно до нових вимог, встановлених Національною рамою кваліфікацій є циклічний, багатоетапний та складний.

Ключові слова: Державна рамка кваліфікацій, освітня програма, стандарти професійних кваліфікацій, економіка просторова, кваліфікації випускника.

кандидат педагогических наук, Русина Н.Г. Стандарты профессиональных квалификаций и их эффективное внедрение в образовательный процесс Республики Польши / ОП «Ревенский колледж» НУБіП Украина, Украина, Ровно

В статье на примере Республики Польша раскрыто анализ содержания Польских стандартов профессиональных квалификаций (PSKZ), условий их внедрения в учебный процесс

будущих землеустроителей Польши; внедрение стандартов профессиональных квалификаций к формированию, критериев эффективности профессиональной подготовки специалистов области землеустройства; показано, что профессиональные стандарты являются основой для составления образовательных программ обучения будущих специалистов; раскрыто содержание образовательной программы подготовки будущих специалистов землеустройства; процесс разработки образовательных программ обучения в соответствии с новыми требованиями, установленными Национальной рамой квалификаций является циклический, многоэтапный и сложный.

Ключевые слова: Государственная рамка квалификаций, образовательная программа, стандарты профессиональных квалификаций, пространственная экономика, квалификации выпускника.

PhD in Pedagogical Sciences, N.G. Rusina Standards of professional qualifications and effective implementation in Education of Poland / Rivne College National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine, Rivne

The article on the example of Poland Polish content analysis revealed Standards of Professional Qualifications (RSKZ), conditions for their implementation in the educational process of future surveyors Poland implement standards of professional qualifications to the formation, performance criteria for professional training sector land management; shows that professional standards are the basis for the educational programs of training for professionals; the content of the educational program training future professionals land management; the process of developing educational training programs in accordance with the new

requirements set by the National frame of qualifications is cyclical, multistage and complex.

Key words: state qualifications framework, educational program, standards of professional qualifications, spatial economics, graduate training.

Вступ. Кінець ХХ – початок ХХІ став періодом «пандемії» освітніх реформ, головною причиною якої стали глобалізаційні процеси, що охопили світ. Провідними стратегіями реформаційних перетворень освітніх систем, що є характерними для більшості країн, стали: 1) децентралізація управління освітньою системою та менеджмент в освіті; 2) стандарти, процесуальний контроль та звітність; 3) ринково орієнтований підхід; 4) професійний підхід [1, с. 95]. Реалізація зазначених перетворень зумовлена об'єктивними потребами Концепції неперервної освіти – освіти упродовж життя людини з усіма її перевагами (гнучкістю, різноаспектністю і доступністю в часі й просторі). Важливою умовою ефективності цього процесу є нове осмислення, врахування світових тенденцій, регіональних і галузевих особливостей.

Розроблення Європейської системи кваліфікацій (ЄСК), опрацювання на міжнародному рівні комплексу документів і рекомендаційних матеріалів, спрямованих на реалізацію цілей, визначених Копенгагенською декларацією, – важливе завдання міжнародної спільноти. Проблему кваліфікаційних стандартів і загальне питання про те, як зміцнити зв'язок між ринком праці і системами кваліфікацій, слід розглядати у контексті європейської освітньої політики. У цьому зв'язку значний інтерес представляє досвід Республіки Польщі як країни-члена Євросоюзу та найближчого територіального сусіда України, з яким має багато спільного і в

історичному аспекті. Євроінтеграція та розвиток ринкової економіки сусідньої держави вимагали внесення значних змін у кваліфікації працівників. Саме тому в Польщі проводиться значна робота щодо опрацювання Польських Стандартів Професійних Кваліфікацій (PSKZ) та їх ефективного впровадження в освітній процес [4, с. 22].

До аналізу польського досвіду у запровадженні професійних стандартів в освітньому процесі сьогодні звертається чимало науковців, зокрема розглянуто досвід реформування системи професійного навчання державних службовців країн Балтії та Польща (В. Бойко), упровадження систем управління якістю (СУЯ) в органах публічної влади в Польщі, а також закономірності впливу процесів провадження СУЯ на розвиток професійної компетентності персоналу органів влади та навпаки (О. Штефан), проблему удосконалення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації службовців органів публічної адміністрації (М. Лахижа, Г. Трегубенко), досвід Республіки Польщі як члена Європейського освітнього простору щодо опрацювання Польських Стандартів Професійних Кваліфікацій (PSKZ) та окреслення ефективних напрямів їх впровадження (С. Сисоєва), особливості модернізації змісту вищої освіти Республіки Польща та України у контексті розбудови Європейського простору, а саме створення та запровадження Національної рамки кваліфікації з метою досягнення стратегічних цілей Болонського процесу в обох країнах (І. Нестеренко). Однак, поза увагою науковців залишається досвід впровадження професійних стандартів у навчальний процес підготовки майбутніх землевпорядників Польщі та можливості використання позитивних закордонних надбань у цій сфері в Україні для встановлення відповідності європейським стандартам.

Мета статті та завдання є аналіз змісту Польських Стандартів Професійних Кваліфікацій (PSKZ), умов їх впровадження в навчальний процес майбутніх землевпорядників Польщі.

Виклад основного матеріалу статті.

В економіці, яка спирається на знання, набуває велике значення належне використання людського потенціалу. Лісабонська стратегія та стратегія Європа 2020 акцентують увагу на забезпечення адаптації одержаних особою знань і компетенції на ринку праці до сучасних вимог і потреб роботодавців. Здійснення окреслених завдань забезпечується за рахунок ефективної системи навчання протягом усього життя.

Розвиток організаційних і сучасних технологій спричиняє, швидке старіння знань, що робить процес навчання ще більш складним. У цьому світлі, університети змушені постійно контролювати результати навчання і змінювати зміст освітніх програм та адаптувати їх не тільки до поточних, а й до майбутніх потреб ринку праці. В умовах постійної конкуренції навчальні заклади повинні розширювати свої освітні пропозиції, відкривати нові привабливі напрямки та спеціальності, поглиблювати співпрацю з роботодавцями, здійснювати теоретичну й практичну підготовку своїх студентів так, щоб вони відповідали очікуванням і вимогам економіки. Для побудови ефективної моделі співпраці з роботодавцями польські університети широко використовують Європейський соціальний фонд, створюючи єдину національну систему кваліфікацій (далі – НСК).

Завданням такої системи є формування єдиної, цілісної, відкритої та гнучкої системи кваліфікацій, що охоплює всі рівні кваліфікацій і види начальної, середньої, професійно-технічної, вищої, післядипломної, неформальної та інформальної освіти. Складовою НСК є Державна рамка кваліфікацій, яку болонські експерти

визначають як єдиний опис логічно співвіднесених кваліфікацій та інших досягнень у вищій освіті з чітко визначеними зв'язками між ними на національному рівні. Слід підкреслити, що структури кваліфікацій розглядаються Радою Європи та Болонським секретаріатом як головний інструмент з реалізації завдань формування Європейського простору вищої освіти [2].

При розробці стандартів професійних кваліфікацій у Польщі, в контексті процесів євроінтеграції виходили з того, що польські стандарти професійних кваліфікацій (PSKZ) повинні забезпечити [5, с.20]: можливість порівняння професійних кваліфікацій, отриманих у Польщі та країнах Євросоюзу; визнання польських свідоцтв і дипломів (сертифікатів) за кордоном; поширення і впровадження в Польщі норм якості ISO 9000.

Зауважимо, що стандарт професійної кваліфікації є свого роду норма, яка описує масштаби і рівень знань, навичок і набір психофізичних функцій, необхідних для виконання типових професійних завдань, відповідно до вимог основних робочих місць в професії. Він є нормативом прийнятим представниками професійних організацій і промислових роботодавців, працівників та інших ключових соціальних партнерів [10, с.2].

Робота над створенням кваліфікаційних стандартів у Республіці Польщі була розпочата у 1998 році із запуском проекту під назвою «Будова професійно кваліфікаційних стандартів у Польщі», який розробив і перевіряв емпірично методологічні основи для створення професійних кваліфікаційних стандартів [10]. У даний час правовою основою для створення системи національних стандартів професійної кваліфікації країни є Закон «Про сприяння установ зайнятості та ринку праці» від 20 квітня 2004 року, відповідно до якого міністр праці зобов'язаний «... координувати розробку стандартів професійної

кваліфікації для працівників, які займаються питаннями класифікації професій і спеціалізації та ведення бази даних по кваліфікаційним стандартам» [14]. Розроблений набір національних стандартів професійної кваліфікації доступний в мережі Інтернет на сервері Міністерства Праці та соціальної політики <http://www.standardyiskolenia.praca.gov.pl>.

Польська класифікація професій і спеціальностей методологічно базується на Міжнародну стандартну класифікацію професій ISCO (польською Międzynarodowej Standardowej Klasyfikacji Zawodów ISCO, ang. International Standard of Classification of Occupations), яка рекомендується для використання в окремих країнах Міжнародної організації праці (МОП) та Євростат (EUROSTAT) – Статистичне бюро Європейського Союзу. Кожні 2-3 роки проходить поступове оновлюється. Поточна версія польської класифікації заснована на стандарті ISCO-08 [8].

До найважливіших правових актів, які регулюють Державні рамки кваліфікації (Krajowych Ram Kwalifikacji) вищої освіти Польщі:

1. Закон «Щодо зміни закону про вищу освіту» від 18 березня 2011 р., щодо ступенів та назв наукових щодо узгодження з іншими документами (Dz. U. Nr 84, roz. 455), дане трактування прийнято 1 листопада 2011 р.

2. Розпорядження Міністра науки і вищої освіти «Щодо Державних рамок кваліфікації для вищої освіти» від 2 листопада 2011 року.

3. Розпорядження Міністра науки і вищої освіти «Про модель результатів навчання» від 4 листопада 2011 року.

4. Розпорядження Міністра науки і вищої освіти «Про умови впровадження певних напрямів і рівнів освіти» від 5 листопада 2011 року.

5. Розпорядження Міністра науки і вищої освіти «Про умови програмної оцінки та інституційної оцінки» від 29 вересня 2011 року.

Класифікація як «список з натури» об'єднує різні професії та спеціалізації (відповідно до змісту роботи і її складності) і встановлює числові коди і назви. Найбільші групи позначені цифровим кодом – 1, значні групи – 2-значним цифровим кодом, середні групи – 3-значним кодом, елементарні групи позначені 4-значним кодом. Професія або спеціальність позначається 6-значним, причому дві останні цифри відносяться до алфавітного впорядкування професії або спеціальності в елементарній групі. У даний час класифікація ідентифікує 2360 професій, які використовуються в економіці. Професії, які можна отримати в системі професійної освіти відзначені додатковим символом "S" [8].

Станом на липень 2013 г. ця база даних охоплює 253 професійно-технічних стандартів кваліфікацій, які включають в себе, крім найменування та правової основи професії: синтетичний опис професії; список завдань характерних для даної професії; перелік професійних завдань; перелік компонентів професійної кваліфікації, необхідних для виконання професійних завдань; опис кореляції між професійними завданнями і складових професійної кваліфікації; специфікації кваліфікації описані набори навичок.

Професійна кваліфікація ділиться на групи, які, в свою чергу, поділені на п'ять рівнів, що показує складність даної професії, ступінь складності та їх обов'язки).

У даний час професійний стандарт якості має функцію рекомендованого документу Міністерства праці та соціальної політики і може бути використаний зацікавленими особами і установами для різних цілей. Так наприклад, профорієнтація, адаптування регулювання пропозицій робочих місць до кваліфікації осіб, які

шукають роботу, оцінювання кваліфікаційного рівня безробітних, розробка програм стажування та виробничих практик в рамках професійної освіти, підготовча база для програм навчання, програми професійної освіти та підвищення кваліфікації.

Як показали останні дослідження польських учених А. Malarska [11], Е. Chmielecka [6], А. Kraśniewski [9], що інновацією або справжнім проривом у методології розробки навчальних програм, інструментом для реалізації процесу навчання і здобуття різних рівнів вищої освіти є Національна рамка кваліфікацій, а разом з нею опис освітніх напрямків на мові результатів навчання. Ця мова дозволяє провести моніторинг досягнень студентів, а також визначити завдання (вимоги), які повинні бути виконанні для отримання диплому.

Слід наголосити на тому, що ще у 2007 р. у розпорядженні міністра науки та вищої освіти визначено освітні стандарти для 117 галузей наук, включаючи просторову економіку або землевпорядкування (Gospodarka Przestrzenna). У документі вказано, що навчальний заклад забезпечує якісні умови навчання; кількість годин на денній формі навчання не може бути менше, ніж зазначено в освітніх стандартах для окремих областей навчання і рівнів освіти; кількість навчальних годин заочної форми навчання не може бути менше, ніж 60% від загальної кількості годин занять, зазначених в освітніх стандартах; обсяг змісту навчання, який реалізується на різних формах навчання (очна і заочна) не може бути менший, ніж зазначено в стандартах освіти для окремих навчальних програм і освітніх рівнів [12].

Відзначимо, що у навчальній програмі враховуються професійні освітні стандарти згідно правил [12]: 1) кількість навчальних годин дисципліни, що включена до відповідної галузі професійних освітніх стандартів, має бути найбільшою; 2) найбільша тривалість вивчення

дисциплін по семестрах; 3) найбільша кількість кредитів за ECTS; 4) кваліфікації випускника повинні відповідати кваліфікації випускника, що зазначені в стандартах освіти; 5) зміст освіти має враховувати зміст освітніх рамок, викладених в стандартах; 6) об'єм практик повинен бути найбільшим; 7) враховувати різні вимоги і рекомендації, що впливають із стандартів освіти.

Таким чином, навчальна програма визначає: навчальні модулі (заняття або група занять) з вказівками до них та проектом результатів навчання; навчальні плани, які проваджені до різних форм навчання (стаціонарна або заочна); способи перевірки передбачених навчальних результатів досягнених студентом; баланс ECTS модулів/дисциплін і занять іншого характеру.

У своєму дослідженні на тему «Підготовка освітньої програми відповідно до вимог Національної рамки кваліфікацій для системи вищої освіти на прикладі просторової економіки (Gospodarka Przestrzenna)» J. Gorzelana – Plesińska зауважує, що на побудову навчальних програм впливають чинники [7]: потреби ринку праці, соціальні потреби, напрямок навчального закладу, засоби навчального закладу (людські ресурси, матеріально-технічна база), досвід, працевлаштування протягом всього життя, Державні рамки кваліфікації.

Відповідно, освітній напрямок просторова економіка (Gospodarka Przestrzenna) віднесений до галузі освіти, що має інженерні компетентності та наук соціальних і сільськогосподарських, пов'язаний з такими спеціальностями як економіка, геодезія і картографія, містобудування, ландшафтна архітектура, інженерна екологія. Провідна галузь науки є область сільськогосподарських наук – наукові дисципліни охорони та формування екологічного

середовища. Крім того, доповнюючи один одного областю соціальних наук – навчальна дисципліна економіка.

Слід наголосити, що освітня програма фахового напрямку економіка просторова (Gospodarka Przestrzenna) містить перелік документів, а саме [11]: загальні характеристики освітнього напрямку навчання (табл. 1); опис очікуваних результатів навчання, який розроблений на основі стандартів освітніх досягнень або створеного навчальним закладом власних ефектів навчання (табл.2); опис програм навчальних дисциплін; опис умов навчання і способів здійснення освітнього процесу; опис внутрішньої системи забезпечення якості освіти включаючи механізми для покращення навчальної програми.

Таблиця 1

**Загальні характеристики освітнього напрямку
землевпорядкування (Gospodarka Przestrzenna)**

Елементи характеристики	Напрямок I рівня	Напрямок II рівня
Освітній напрямок:	Землевпорядкування (Gospodarka Przestrzenna)	Землевпорядкування (Gospodarka Przestrzenna)
Спеціалізація:	Регіональний розвиток (Rozwój Regionalny)	Регіональний розвиток (Rozwój Regionalny)
Рівні освіти:	I рівень (ліценіатська, бакалавр)	II рівень (магістр)
Форма навчання:	стаціонарна (дена) і заочна	стаціонарна (дена) і заочна
Професійна назва отримана випускником:	Бакалавр (інженер)	Магістр (інженер)
Тривалість навчання	6 семестрів (ліценіатська) або 7 семестрів (інженерська)	4 семестри (після ліценіатської) або 3 семестри (інженерської)
Загальна кількість годин	2200 (ліценіатська) або 2500 (інженерська)	1000 (ліценіатська) або 900 (інженерська)
Кількість пунктів ECTS (European Credit Transfer System)	180 (ліценіатська) або 210 (інженерська)	120 (ліценіатська) або 90 (інженерська)

Простора економіка має міждисциплінарний напрямок, яка включає вибрані елементи різних освітніх галузей, а саме наук: соціальних (S), технічних (T) і сільськогосподарських, лісогосподарських та ветеринарних (R).

Таблиця 2

**Фрагмент опису очікуваних результатів навчання
освітнього напрямку Просторова економіка**

Результати освіти	Опис результатів навчання освітнього напрямку	Віднесення результатів до наукових галузей
Знання (Wiedza)		
K1A_W01	має базові знання з окремих галузях математики, фізики, економіки, географії, юриспруденції та інших дисциплін, які адаптовані до просторової економіки	T1A_W01 R1A_W01 R1A_W02
K1A_W02	упорядковані загальні, базові теоретичні знання, які охоплюють ключові питання в області просторової економіки (процеси, явища і інженерні завдання, а також інші проблеми, що пов'язані з інвентаризацією, плануванням і управлінням територій), ці знання пов'язані з іншими галузями, дисциплінами та суміжними освітніми професійними напрямками	S1A_W01 S1A_W04 T1A_W02 T1A_W03
Вміння (Umiejętności)		
K1A_U01	вміти шукати інформацію з різних джерел	S1A_U02 R1A_U01 T1A_U01
K1A_U02	вміти використовувати інформаційні технології в області збору, обробки та подання інформації	R1A_U03 T1A_U07
Психологічні риси (Kompetencje społeczne)		
K1A_K01	розуміння необхідності навчання протягом усього життя	S1A_K01 T1A_K01 R1A_K01
K1A_K02	взаємодія і робота в групі, виконання різних обов'язків (ролей)	S1A_K02 T1A_K03 R1A_K02

Нова формула освітніх програм передбачає наявність у навчальних планах спеціальностей – модулів навчальних дисциплін, а також модулів дисциплін на вибір. Цей поділ забезпечує

ефективний баланс годин і ЄКТС у навчальному плані, який показано в таблиці – «сітці годин» (табл.3).

Модульна одиниця розглядається як самостійна виділена частина модуля, що містить такий обсяг навчального матеріалу, який дозволяє отримати конкретну професійну компетенцію. Сукупність блоків загальнопрофесійного, професійного і загальноспеціального, що стосуються конкретної професії, становлять підґрунтя професійного циклу навчання та уможливають створення навчальних програм для підготовки кадрів у професійних школах, у яких проходить підготовка за широко профільним професіями [4, 13].

Таблиця 3

Зміст освіти, мінімальна кількість годин занять та мінімальна кількість ECTS освітнього напрямку Просторова економіка

	Освітній напрямок			
	Бакалавр (licencjackie)		Бакалавр (inŜynierskie)	
	години	ECTS	години	ECTS
А. Зміст групи елементарних (базових) дисциплін	240	26	360	34
В. Зміст групи дисциплін професійного спрямування	540	57	510	49
Всього	780	83	770	83

Таким чином, в освітній програмі галузі наук просторової економіки відображено основні складові Державної рамки кваліфікацій (КРК), які вимагає Закон країни «Про вищу освіту» та розпорядження Міністра науки і вищої освіти Польщі.

Висновки. Проведене дослідження дає змогу визначити основні напрями вдосконалення процесу впровадження Національних рамок кваліфікацій в розробку освітніх програм України з урахуванням світового і вданому випадку – досвіду Республіки Польща. Адже на сьогоднішній день в Україні вже запроваджені рамки, що зобов'язує модернізувати зміст вищої освіти нашої держави в цілому.

Реалізація змін в системі освіти Республіки Польща призвела до стану, коли кваліфікація випускника ґрунтується на здобутих вміннях та психологічних рисах, а не домінуванню знань. Тому в освітній програмі надається перевага результатам навчання в категорії «вмінь» і «психологічних рис» над результатами навчання категорії «знань».

Процес розробки освітніх програм навчання відповідно до нових вимог, встановлених Національною радою кваліфікацій є циклічний, багатоетапний та складний. Він вимагає участі груп фахівців, які спеціалізуються не тільки в областях загальнопрофесійного і професійного спрямування, але і спрямованих на виявлення потреб економіки у висококваліфікованих працівниках, які володіють сучасними навичками і компетенціями. Адже ринок праці для будь-якої галузі, є найкращим і остаточним випробувачем актуальності обраного шляху навчання, орієнтованого на результати, а не стандарти навчання.

Державні Кваліфікації надають широкі можливості по формуванню освітніх програма навчання. Для досягнення бажаних освітніх результатів Рада програм навчання (Rada Programowa Kierunki (RPK) надає право на самовизначення у дефінуванні (найменуванні), встановлені обсягу й змісту програми навчання, що створює її індивідуальність, унікальність і оригінальність – це є дуже важливо для індивідуальної, зрозумілої та чіткої навчальної програми фахового спрямування.

Можна стверджувати, що реалізація Національної рамки кваліфікацій в польську вищу освіту, в поєднанні зі значним розширенням автономія університетів (Рад програм навчання), дозволило значно поліпшити якість освітніх послуг.

Література:

1. Журавська Н. С. *Методика навчання та виховання у вищих навчальних закладах країн Європейського Союзу та України: порівняльний аспект [монографія] / Н. С. Журавська. — Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2015. — 608 с.*
2. Нестеренко І.Б. *Запровадження положень Болонського процесу в Польщі та Україні: Національні рамки кваліфікацій / І.Б. Нестеренко [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/627>*
3. Сергеева Л. М. *Інституції професійно-технічної освіти країн Європейського Союзу: Навчальний посібник. — К.: Арт Економі, 2012. — 120 с.*
4. Сисоєва С.О. *Реалізація стандартів професійних кваліфікацій: досвід Республіки Польщі / С.О. Сисоєва // Наукові праці: Науково – методичний журнал. Т. 75. Вип. 62. Педагогічні науки. — Миколаїв: Вид – во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. — С. 22-26*
5. Сисоєва *Напрями реалізації стандартів професійних кваліфікацій: досвід Республіки Польщі /С. Сисоєва. — Шлях освіти. — 2008. — № 1. — С. 19-22.*
6. Chmielecka E. [red.], *Autonomia programowa uczelni – ramy kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, 2010*
7. Gorzelany Julia - Plesińska *Przygotowywanie programu kształcenia zgodnie z wymaganiami wynikającymi z Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego na przykładzie kierunku Gospodarka Przestrzenna Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu*
bgsha.ru/files/docs/faculties/izkim/proekt_530690/2.ppt

8. *Klasyfikacja zawodów i specjalności*
<http://www.mpips.gov.pl/praca/bazy-danych-mpips-dla-potrzeb-edukacji-i-pracy/klasyfikacja-zawodow-i-specjalnosci/>

9. *Kraśniewski A. Jak przygotowywać programy kształcenia zgodnie z wymaganiami Krajowych Ram Kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, 2011*

10. *Kwiatkowski S.M. Standardy kwalifikacji zawodowych – oczekiwania pracodawców, Bezpieczeństwo Pracy 3/2006, s.2.*

11. *Malarska Anna krajowe ramy kwalifikacji: od intencji do realizacji, Metody ilościowe w krajowych ramach kwalifikacji, Łódź 2012 Konferencja Dydaktyczna 2012*

12. *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków // Dziennik Ustaw z 2007 r. Nr. 164, poz. 1166.*

13. *Serkowsk-Maaka Jadwiga Edukacja zawodowa kluczem do jednoczace jT osriuen :E uWryodp.y . Adam Marszalek, 20 0247.7 s.*

14. *Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. – O promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Nr 99, poz. 1001 z późn. zm. <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20040991001>*

References:

1. *Zhuravska N. S. Metodyka navchannia ta vykhovannia u vyshchych navchalnykh zakladakh krain Yevropeiskoho Soiuzu ta Ukrainy: porivnialnyi aspekt [monohrafiia] / N. S. Zhuravska. — Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M.M., 2015. — 608 s.2. Borshch A. H. Byudzhetna pidtrymka ahrarnoho sektoru v umovakh transformatsiynykh protsesiv v ekonomitsi Ukrayiny / A. H. Borshch // Ekonomika APK. — 2009. — № 2 — S. 111–116.*

2. Nesterenko I.B. *Zaprovadzhennia polozhen Bolonskoho protsesu v Polshchi ta Ukraini: Natsionalni ramky kvalifikatsii* / I.B. Nesterenko [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/handle/6789/627>
3. Serheieva L. M. *Instytutsii profesiino-tekhnichnoi osvity krain Yevropeiskoho Soiuzu: Navchalnyi posibnyk*. – K.: Art Ekonomi, 2012.– 120 s.
4. Sysoieva S.O. *Realizatsiia standartiv profesiinykh kvalifikatsii: dosvid Respubliky Polshchi* / S.O. Sysoieva // *Naukovi pratsi: Naukovo – metodychnyi zhurnal*. T. 75. Vyp. 62. *Pedahohichni nauky*. – Mykolaiv: Vyd – vo MDHU im. Petra Mohyly, 2007. – S. 22-26
5. Sysoieva *Napriamy realizatsii standartiv profesiinykh kvalifikatsii: dosvid Respubliky Polshchi* /S. Sysoieva. – *Shliakh osvity*. – 2008. – № 1. – S. 19-22.
6. Chmielecka E. [red.], *Autonomia programowa uczelni – ramy kwalifikacji dla szkolnictwa wyzszego*, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyzszego, 2010
7. Gorzelany Julia - Plesińska *Przygotowywanie programu ksztalcenia zgodnie z wymaganiami wynikajacymi z Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyzszego na przykladzie kierunku Gospodarka Przestrzenna Uniwersytet Ekonomiczny we Wroclawiu* bgsha.ru/files/docs/faculties/izkim/proekt_530690/2.ppt
8. *Klasyfikacja zawodów i specjalności* <http://www.mpips.gov.pl/praca/bazy-danych-mpips-dla-potrzeb-edukacji-i-pracy/klasyfikacja-zawodow-i-specjalnosci/>
9. Kraśniewski A. *Jak przygotowywać programy ksztalcenia zgodnie z wymaganiami Krajowych Ram Kwalifikacji dla szkolnictwa wyzszego*, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyzszego, 2011

10. Kwiatkowski S.M. *Standardy kwalifikacji zawodowych – oczekiwania pracodawców*, *Bezpieczeństwo Pracy* 3/2006, s.2.

11. Malarska Anna *krajowe ramy kwalifikacji: od intencji do realizacji, Metody ilościowe w krajowych ramach kwalifikacji*, Łódź 2012 *Konferencja Dydaktyczna 2012*

12. *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków* // *Dziennik Ustaw z 2007 r. Nr. 164, poz. 1166.*

13. Serkowsk-Maaka Jadwiga *Edukacja zawodowa kluczem do jednoczace jT osriuen :E uWryodp.y . Adam Marszalek, 20 0247.7 s.*

14. *Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. – O promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, Nr 99, poz. 1001 z późn. zm.*
<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20040991001>